SUOMEN SOPIMUSPALOKUNTIEN LIITTO RY

Asiantuntijalausunto Eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 56/2021 Eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen lainsäädäntöön sekä eräihin muihin lakeihin tehtävistä muutoksista hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevasta lainsäädännöstä johtuen

Tarkastelu sopimuspalokuntien näkökulmasta

Silvio Hjelt

17.9.2021

Taustaa:
Sopimuspalokuntajärjestelmä on keskeinen operatiivinen resurssi

Suomessa sopimuspalokuntajärjestelmä on ammattihenkilöstön ohella **pelastustoimen keskeinen operatiivinen eli suorittava resurssi**.

- <u>Asutuskeskusten ulkopuolella</u>

  sopimushenkilöstön muodostama yksikkö on onnettomuuskohteessa **usein ensimmäinen ja joskus ainoa pelastustoimen yksikkö**

  Haja-asutusalueilla yhteiskunnan **ainoa nopeasti hälytettävissä oleva paikallisresurssi.**

- <u>Taajamissa</u> sopimuspalokunta on pelastustoimen henkilöresurssin **keskeinen joustovara.**
- Uutisissa *"useampia pelastuslaitoksen yksiköitä"* tarkoittaa useimmiten myös sopimus-palokuntien yksiköitä.
- Mikään muu yhteiskunnan turvajärjestelmän osa ei pysty yhtä joustavasti **mukautumaan myös äkillisiin lisäresurssitarpeisiin**
  - ja kaiken lisäksi ilman merkittäviä lisäkustannuksia.

- **Sopimuspalokuntajärjestelmä on sisäisen turvallisuuden eräs keskeinen tekijä niin normaali- kuin poikkeusoloissakin**

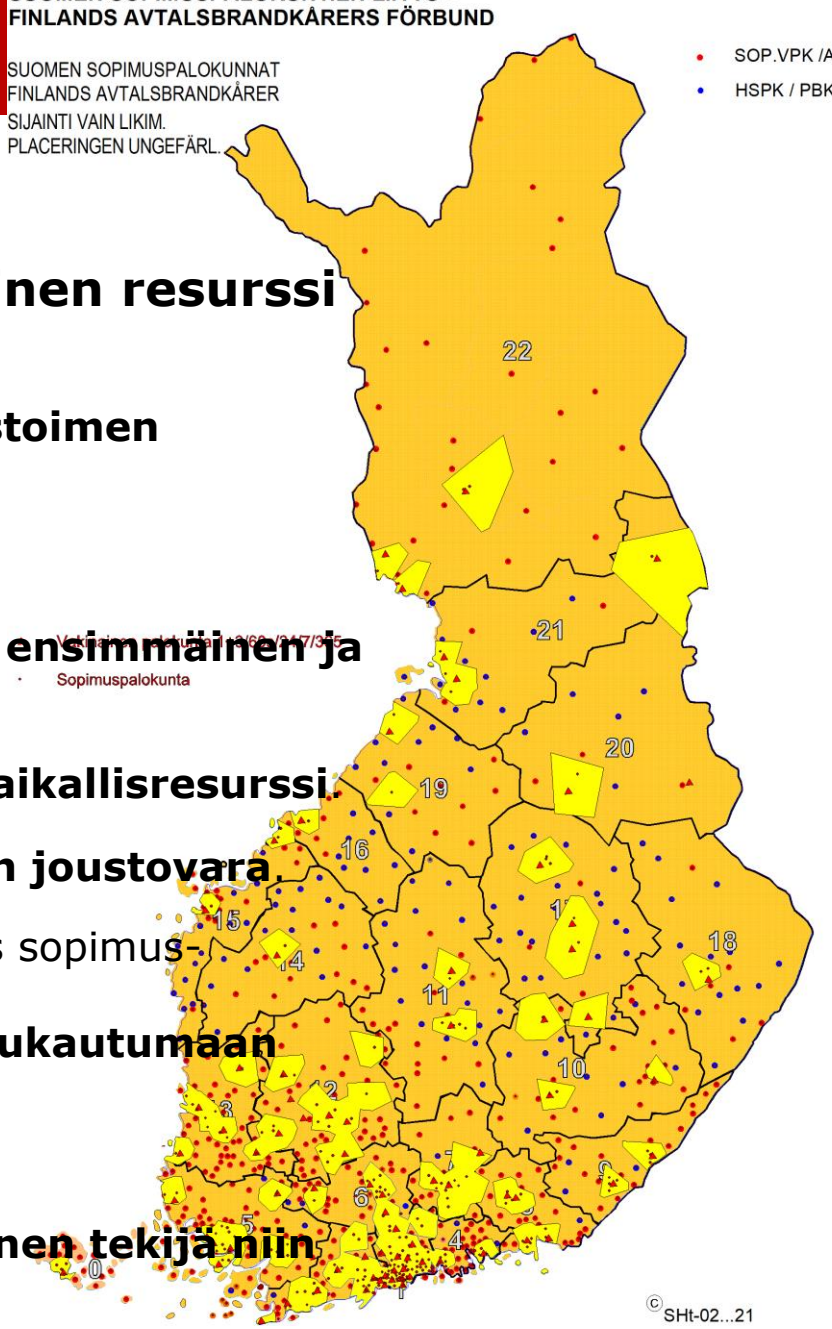

Taustaa:
Pelastuslaissa puutteita

Sopimuspalokuntajärjestelmä on keskeinen resurssi - **kaikilla** nykyisillä pelastustoimen alueilla.

- mutta nykyinen pelastuslaki ei aivan kirkkaasti tuo tätä arkitodellisuutta esille
  - mikä on haitannut sekä sopimushenkilöstön **motivaatiota** että nyky-yhteiskunnan yleistä **suhtautumista sopimuspalokuntiin**.

Pelastuslain **semantiikkaongelma** pohjalla

- Sopimuspalokuntalaisten **juridinen asema on epäselvä**
  - ja on samaa työtä tekevien osalta osittain jäänyt riippumaan siitä, minkä järjestelmän kautta henkilö on mukana toiminnassa.

Esimerkiksi sellainen kuin sopimuspalokuntalaisen mahdollinen **työsuhde** ja siihen liittyviä velvoitteita on jopa jouduttu selvittämään oikeusteitse, jolloin onkin todettu, että juridisesti näin epäselvät asiat on **ratkaistava tapauskohtaisesti**.

Useimpien sopimuspalokuntalaisten keskeinen virike on nimenomaan **henkilökohtainen, vapaaehtoisuuteen perustuva motivaatio**, joten asialla on laajassa mittakaavassa suora vaikutus **sopimuspalokuntatoiminnan jatkuvuuteen.**

Taustaa:
Sopimuspalokuntajärjestelmä tarjoaa muutakin

Päivittäisten operatiivisten palvelujen **ohella** sopimuspalokunnat tuottavat yhteiskunnalle merkittävää **muuta hyötyä:**

- Sopimuspalokunta on paikallinen **turvallisuuskeskittymä**
- Tarjoaa yksittäisiä kansalaisia tukevia ”kylän miesten **palveluita**”
- Kylätoimintaan verrattavaan **yhteisöllisyyteen** perustuvia vaikutuksia
    - ml. syrjäytymistä estävää toimintaa, ym, ym.
- **Nuoriso-**, nais- ja veteraanitoimintaa

Ja kokonaisuutena yhteiskunnan **siviiliturvallisuuden joustovara** perustuu sopimuspalokuntiin

Nämä eivät sisälly alueellisille pelastuslaitoksille asetettuihin **minimivelvoitteisiin**

- Kunnissa taas yleisesti katsotaan, että sopimuspalokunta ei enää ole kunnan asia.

- Sopimuspalokunnat ovatkin muilta osin kuin operatiivisten palvelujen osalta laajasti jääneet **yhteiskunnallisen yleisen huolenpidon ulkopuolelle**.

Taustaa:

Sopimuspalokuntalaiset näyttäisivät vähenevän

On arvioitu, että sopimuspalokuntien hälytyskelpoinen henkilöstö vuonna 2004 käsitti n. 19.000 henkilöä.

Tänään niitä on enää n. 13.500…15.000

- tarkkaa lukumäärää ei tiedetä

Näiden lisäksi sopimuspalokuntien nuoriso-, nais-, järjestö- ja veteraaniosastoissa toimii ehkä saman verran turvallisuus-suuntautuneita jäseniä taustajoukkoina, mutta niidenkin toiminta perustuu sopimuspalokuntayhteisön hyvinvointiin.

Palokuntakoulutus tuottaa jatkuvasti uusia palokuntalaisia, mutta ei riittävästi poistumaa ajatellen.

Vastuun siirtyminen hyvinvointialueille saattaa olla jatkuvuudelle uhka

Sopimuspalokuntien toistaiseksi keskeisin tuotos siirtyy yhä etäämmälle peruskunnista.

Saattaa käydä niin, että etenkin sopimuspalokuntatoiminnan muut yhteiskunnalle tuottamat hyödyt vähenevät.

Huolenpito sopimuspalokuntajärjestelmän jatkuvuudesta tulisikin olla yhteiskunnan eräs keskeinen tavoite.

Yllättävät ja entistä rajummat sääilmiöt ja niiden seurannaiset tulevat kaikkien tämän päivän ennusteiden mukaan yleistymään.

- Nämä taas ovat juuri sellaisia onnettomuuksia, missä erityisesti sopimus-palokuntatoiminnalla ja sen **joustavuudella** on keskeinen merkitys.

Toivomme siis, että yhteiskunta nykyistä selkeämmin **tunnustaisi sopimuspalokuntien keskeisen roolin** Suomen **päivittäisen yleisen turvallisuuden tuottajana**.

- Pelastuslaki lienee tässä suhteessa oikea paikka.

Sopimuspalokuntatoimintaakin haittaava valuvika?

Lainsäädännön mukaan hyvinvointialue voisi hankkia pelastustoimen palvelut myös esim. yksityisen sektorin toimijalta

- mikä tuskin uhkaa pelastustoimen kustannustehokkainta osaa eli sopimuspalokuntia.

Mutta *”Pelastuslaitos”*-käsitettä ehdotetaan kuvaamaan **ainoastaan hyvinvointialueen oman tuotannon organisaatiota**

Siviilisektorilta ostettaessa laitosta ei olisi olemassa, kuten ei myöskään sen ylintä viranhaltijaa
Tällöin ei myöskään olisi olemassa hyvinvointialueen **pelastusviranomaista** (vrt. mm. Pel 26 ja 27 §§)

Esimerkki: Jo tunkeutuminen toisen asuntoon sammutustarkoituksessa tietää kotirauhan rikkomista eli ”merkittävän julkisen vallan käyttöä”. Tämä oikeus on nykylaissa varattu yksinomaan toimintaa johtavalle **viranhaltijalle**, olkoonkin että hän monessa tapauksessa toimiikin ainoastaan etänä viestivälineen takana, kun taas **käytännön toimintaa** syrjässä olevassa onnettomuuskohteessa **usein johtaa sopimuspalokuntalainen**.

Ilman selvää taustalla olevan viranhaltijan tukea on kohteessa toimiva sopimuspalokunnan johtaja juridisesti vaikeassa epäselvässä asemassa, kun hän joutuu ilman selkeitä valtuuksia toimimaan ”tilapäisenä pelastustyön johtajana” (kts PeL 34 §).

Erillinen pelastustoimen luottamushenkilöelin tarpeen

Eräs sopimuspalokuntien asemaa uhkaava piirre liittyy taas siihen **monijäseniseen** nimenomaan pelastustoimen asioita käsittelevään **luottamushenkilötoimielimeen**, jonka hyvinvointialue voisi ehdotuksen mukaan asettaa **tai olla asettamatta**.

Ottaen huomioon, että pelastustoimi kokonaisuudessaan vastaa vain n. runsaan 2 %:n osuudesta hyvinvointialueiden talousarviosta, on ilmeisenä vaarana, että pelastustoimi jää hyvinvointialueen päätöksenteossa jokseenkin **vaatimattoman mielenkiinnon** kohteeksi.

Pelastustoimen taloudesta sopimuspalokunnat taas perinteisesti jo ennestään käsittävät vain viidenneksen eli kokonaisuudesta enää n. 0,4 %.

Nimenomaan pelastustoimen osalta tarvitaan kyseistä toimielintä koskeva **pakottava määräys** sen varmistamiseksi, että myös **sopimuspalokuntien asiat tulisivat aina ja riittävän selkeästi kaikessa päätöksenteossa huomioiduiksi**.

Yhteenveto

Pelastuslakiin jo ennestään sisällytetty vajavainen kuvaus sopimuspalokuntien roolista näyttäisi muutetussakin pelastuslaissa hämärtävän sopimuspalokuntien todellista roolia suomalaisen pelastustoimen eräänä keskeisenä operatiivisten palvelujen tuottajana.

Ilmenee sopimuspalokuntien ja niiden **roolin tunnettuuden hiipumisena**

- sopimushenkilöstön henkilökohtaisen **motivaation** heikkeneminen ja siten **rekrytoinnin vaikeutuminen**, mikä viime kädessä vaarantaa sopimuspalokuntajärjestelmän **jatkuvuutta**.

Nykyinen pelastuslainsäädäntö keskittyy pelastustoimen minimivaatimuksiin

- eikä huomioi sopimuspalokuntien yhteiskunnalle tuottamaa muuta hyötyä

Etenkin asutuskeskusten ulkopuolella sopimuspalokunnat tosiasiassa muodostavat yhteiskunnan **ainoan nopeasti hälytettävän resurssin**,

- joka vieläpä jokseenkin ainoana pystyy hätätilanteessa tarjoamaan resurssien huomattavaa **joustoa**
  - jopa ilman merkittävää rahallista panostusta.

SSPL toivoo...:

… että sopimuspalokuntien ja sopimuspalokuntalaisten asemaa **selkeytettäisiin**

- **tunnustamalla** sopimuspalokuntien keskeistä roolia **jo säädöstasolla**,
    - jolloin **toiminnan jatkuvuus** olisi kansallisena resurssina kaikissa toteutusmalleissa kaikkien toimijoiden keskuudessa turvattava.

Näin erityisesti siksi, että sopimuspalokuntatoiminta yhteiskunnan muista toiminnoista ehkä **poiketen** ja sopimuspalokuntatoiminnan henkilökohtaiseen ei-rahalliseen motivaatioon pohjautuvana **ei ole säädöksillä määrättävissä käyntiin** siinä tapauksessa, että toiminta olisi päässyt jostain syystä hiipumaan.

Kiteytettynä (esim. PeL 2 §)

- ***"Pelastustoimen suoritusportaana on pelastuslaitokset, joissa on päätoimista ammattihenkilöstöä ja sivutoimista sopimushenkilöstöä.***
- ***Pelastuslaitokseen nähden sivutoimiset ovat suorassa työsuhteessa tai yhteisösopimuksen kautta epäsuorassa työsuhteeseen verrattavassa suhteessa.***
- ***Pelastuslaitos vastaa työnantajavelvoitteiden täyttämisestä pelastustoimintaan osallistuvan henkilöstön osalta, ellei muulla tavalla ole erikseen sovittu.***
- ***Pelastuslaitosten osalta on kulloinkin ylimpänä toimielimenä monijäseninen pelastustoimen luottamushenkilöelin."***

Siirtyminen hyvinvointialueisiin ei välttämättä ole pelkkä muodollisuus "pelastustoimen ravintoketjun ääripäässä" olevalle yksittäiselle sopimuspalokunnalle.
Kun henkinen etäisyys päätöksentekokoneistoon kasvaa on marginalisoitumisen riski huomattava.

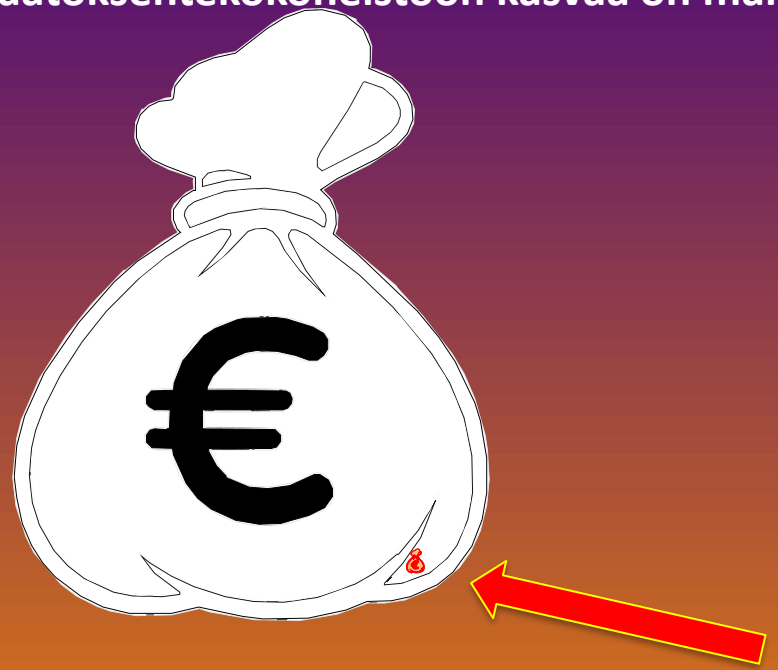

Kaikki mahdollinen tuki on nyt tarpeen!
Mielekkäästi toimivaa vaihtoehtoa B kun ei toistaiseksi ole!